

აფხაზური ოჯახები ქემალფაშაში

Abkhazian families in Kemal Pasha

მეჰმეთ ალი ქესქინი

ართვინის ჭოროხის უნივერსიტეტი
თურქეთი, ართვინი

Mehmet Ali Keskin

Artvin Chorokhi University
Turkey, Artvin

ABSTRACT

The lack of research on Abkhazian families residing in the Artvin region of the Republic of Turkey, both within Georgian and Turkish academia, highlights the novelty of this paper. Specifically focusing on the Abkhazian families in Kemal Pasha district of Artvin province, this study offers valuable insights. Situated near the border of Georgia, Kemal Pasha district (Ilche) is a coastal area along the Black Sea, with the city of Kemal Pasha serving as its administrative center. The district predominantly consists of Laz and Hemsins populations.

Of particular interest is the presence of two Abkhazian families residing in the city of Kemal Pasha, as there are no concentrated settlements of Abkhazian descendants in Artvin province. However, traces of Ab-khazian ancestral memory can be observed among the contemporary population. The primary reason behind individual cases of Abkhazian settlement in the region can be attributed to emigration. It is noteworthy that during the era of emigration, Artvin served as a significant transit point for North Caucasian migrants en route to Erzurum, a major collection and distribution center.

The timeliness of this topic is further emphasized by the fact that the brothers under examination are descendants of Abkhazians who settled in the Batumi district in the mid to late 19th century before they emi-grated from Abkhazia. The study of Caucasian migration is an important area within modern scientific re-search, and part of this research involves observing the faint traces of these migrations within Artvin prov-ince.

An essential aspect of this study is the recognition that Kemal Pasha is a coastal settlement where the first-generation Abkhazians were engaged in seafaring activities. They transported cargo within the vicinity, with their sailing routes encompassing Khofa, Batumi, and occasionally Trabzon under favorable weather conditions. This maritime activity persisted until the 1920s. Despite the limited available information

regard-ing the memory of Abkhazians in Kemal Pasha, this paper aims to analyze their family history within the context of Caucasian migrations.

It is worth noting that the closest concentration of Abkhazians to Kemal Pasha can be found in Georgia, particularly in Batumi and neighboring villages such as Angisa, Adlia, Feria, Sameba, Kakhaberi, and Charnali. Against this backdrop, it can be inferred that individual families of the first generation of Abkhazi-an emigrants settled further south, not only in Kemal Pasha but possibly in other locations as well.

საკვანძო სიტყვები: აფხაზი მუჰაჯირები თურქეთში, აფხაზთა ოჯახები ქემალფაშაში.

Keywords: Abkhaz immigrants in Turkey, Abkhaz families in Kemalpasha.

ქემალფაშას რაიონი (ილჩე) მდებარეობს შავი ზღვის სანაპიროზე, საქართველოს საზღვართან. რაიონული ცენტრია ქალაქი ქემალფაშა (1928 წლამდე – მაკრიალი (ნოღედი). წინათ საზღვრისპირა დასახლებები ხოვის ილჩეში შედიოდა. 1987 წელს ქემალფაშამ ქალაქის სტატუსი მიიღო. 2017 წელს ეს ტერიტორია ცალკე რაიონად (ილჩედ) გამოიყო. რაიონის მოსახლეობა შეადგენს 9537 სულს. მათგან ქალაქში ცხოვრობს 5832 (Kemalpaşa 2022).

უმველეს დროში მაკრიალი ისტორიული კოლხეთის ნაწილი იყო. შესაბამისად, თანამედროვე მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ნაწილი სწორედ იმ ძველი კოლხების შთამომავლებია. ნაწილი მოსახლეობისა ჰემშინებია. საინტერესოა, რომ ქემალფაშაში ორი აფხაზური ოჯახი ცხოვრობს. ისინი აფხაზ მუჰაჯირთა შთამომავლები არიან.

აფხაზთა მუჰაჯირობა, ისევე, როგორც კავკასიის სხვა ხალხების მასობრივი გადასახლება, ოსმალეთ-რუსეთის ომების ერთ-ერთი ტრაგიკული შედეგია. მე-19 საუკუნის შუა ხანებიდან მოყოლებული აფხაზეთს მუჰაჯირობის რამდენიმე მასშტაბურმა ტალღამ გადაუარა. სწორედ ამ პერიოდში ოსმალეთის იმპერიის შიდა თუ განაპირა რეგიონში რამდენიმე ათეული ათასი აფხაზური ოჯახი გადასახლდა. მუჰაჯირთა განსახლების სტრატეგია არ იყო ერთგვაროვანი ოსმალეთისთვის. იგი ითვალისწინებდა მიგრანტთა დასახლებას, ერთი მხრივ, რუსეთის მიერ დაკავებული ტერიტორიების ახლომახლო, მეორე მხრივ, შიდა პროვინციებში. რუსეთისთვის კი მიუღებელი იყო მუჰაჯირთა დასახლება თავის საზღვრებთან ახლოს. შედეგად, რუსეთის იმპერიის მახლობელ რეგიონებში ჩერქეზ და აფხაზ ემიგრანტთა კომპაქტურად დასახლების შესაძლებლობა გარკვეულ პერიოდში არსებობდა, მაგრამ მალევე აღიკვეთა (Asan 2016: 41).

კავკასიელთა მუჰაჯირობის ხსოვნის ფრაგმენტები თანამედროვე ართვინის მოსახლეობაშიც შემორჩა. აქა-იქ დასტურდება ზეპირი ისტორიები აფხაზ წინაპართა შესახებაც, ხოლო რეგიონში აფხაზთა

დასახლების ცალკეული შემთხვევების მიზეზი უმეტეს შემთხვევაში სწორედ მუჰაჯირობაა. აღსანიშნავია ისიც, რომ გარკვეული პერიოდის განმავლობაში სწორედ ართვინზე გადიოდა არზრუმისკენ მიმავალი კავკასიელი მუჰაჯირების სახმელეთო გზა, არზრუმი კი მუჰაჯირობის ეპოქაში წარმოადგენდა ერთ-ერთ მსხვილ შემკრებ-გამანაწილებელ პუნქტს (Aydm 2021: 231).

კავკასიელთა მუჰაჯირობის ეპოქაში (მე-19 საუკუნის მეორე ნახევარში) ერთ-ერთი შემკრებ-გამანაწილებელი პუნქტი იყო, აგრეთვე, ბათუმი. მიგრანტები იქ ჩადიოდნენ როგორც სახმელეთო, ისე საზღვაო გზით. მრავალი აფხაზური ოჯახი იქვე დარჩა და დასახლდა. აფხაზები კომპაქტურად ცხოვრობენ ბათუმსა და ახლომდებარე სოფლებში (ანგისა, ადლია, ფერია, სამება, კახაბერი, ჭარნალი და სხვ.). უფრო სამხრეთით, დღევანდელი ართვინის პროვინციაში, აფხაზ მუჰაჯირთა შთამომავლების კომპაქტური დასახლებები არ არის. სწორედ ამ ფონზე საინტერესოდ მივიჩნიეთ ქემალფაშაში აფხაზური ოჯახების არსებობა და, მიუხედავად იმისა, რომ ქემალფაშელ აფხაზთა მეხსიერებას მეტად მწირი ინფორმაცია შემოუნახავს, ნაშრომში ვცადეთ მათი ოჯახური ისტორიის გაანალიზება.

როგორც აღვნიშნეთ, ქემალფაშაში ამჟამად ორი აფხაზური ოჯახი ცხოვრობს. ეს ძმათა ოჯახებია. ამჟამად სანათესაო წრე შეადგენს 50-მდე ადამიანს. ისინი ძირითადად ცხოვრობენ ქემალფაშაში, ხოფაში და, იშვიათად, თურქეთის შიდა პროვინციებშიც. ძმებს ერთობლივი ბიზნესი აქვთ ქემალფაშაში. ერთი 52 წლისაა, ყოფილი მასწავლებელი, ამჟამად პენსიონერი. მეორე 57 წლისაა და მისი საქმიანობა თავიდანვე საოჯახო ბიზნესთან იყო დაკავშირებული. მათ არ იციან წინაპართა ენა, საკმაოდ ბუნდოვანი წარმოდგენა აქვთ თავიანთი ვინაობის და, საზოგადოდ, აფხაზეთის, შესახებ; მეხსიერებას აღარ შემოუნახავს ქემალფაშაში წინაპართა დასახლების ისტორიაც. იციან მხოლოდ ის, რომ ისინი მათს მიწაზე შესულ რუსებს გამოქცევანი და აქ მოსულან რუსეთ-ოსმალეთის რომელიღაცა ომის შემდეგ. აღსანიშნავია ისიც, რომ ძმები წარსულზე ლაპარაკისას ფრთხილობდნენ და ეჭვით ეკიდებოდნენ ჩვენს ინტერესს მამაპაპათა ვინაობის მიმართ.

ყურადღებას იმსახურებს მნიშვნელოვანი დეტალი თაობათა მეხსიერების ფრაგმენტებიდან: ძმები ამბობენ, რომ მათი წინაპარი აფხაზეთიდან წამოსულა „სხვა ბევრ აფხაზთან ერთად“ (თურქ. „Diğer birçok Abhaz ile birlikte“). მუჰაჯირობის შესახებ ბევრი არაფერი იციან, მაგრამ ძველებიდან დარჩენილი ეს ბუნდოვანი ამბავიც უფლებას გვაძლევს ვივარაუდოთ, რომ ის წინაპარი ბათუმის ოლქში მუჰაჯირთა რომელიღაცა ტალღას მოჰყვა.

ქემალფაშაში დასახლებულა ძმების ბაბუა, ან ბაბუის მამა. ეს შეიძლება მომხდარიყო სადღაც მე-19–მე-20 საუკუნეთა მიჯნაზე. ძნელი სათქმელია, ქემალფაშა მიგრანტთა პირველი სამოსახლო იყო თუ მეორე. უფრო ეს უკანასკნელია მოსალოდნელი. ყოველ შემთხვევაში, არ გამორიცხეს

შესაძლებლობა, რომ „დედეი“ აფხაზეთიდან ბათუმში ჩასულიყო და იქიდან მოსულიყო აქ. ძმებს ბათუმელ აფხაზებთან ურთიერთობა არ აქვთ, მიაჩნიათ, რომ აჭარაში მათი ნათესავები არ ცხოვრობენ. თუმცა ამავე დროს ახსოვთ, რომ „დედეები“ თავიანთი საქმიანობით დაკავშირებული იყვნენ ბათუმთან.

საინტერესოა აღნიშნული საქმიანობის რაობაც და ქრონოლოგიაც. საგულისხმოა ისიც, რომ ძმები საუბრისას იყენებდნენ არა „dede-ს“ – მხოლოდით რიცხვში, არამედ „Dedelei“ – მრავლობითში. ამაზე იმიტომ ვამახვილებთ ყურადღებას, რომ მათი მეხსიერების წყვეტილი და გაფანტული ისტორიებიდანაც შეიძლება დავასკვნათ, რომ სულ ცოტა, ორი თაობის წინ ქემალფაშაში ცხოვრობდა სანათესაო წრის რამდენიმე ოჯახი მაინც.

მეოცე საუკუნის პირველ მეოთხედში ამ დედეების ძირითადი საქმიანობა ნაოსნობა იყო. მათ ტვირთი გადაჰქონდათ ძირითადად ხოფიდან ბათუმში, ზოგჯერ, შესაბამისი სანაოსნო ამინდის პირობებში – ტრაპიზონიდან ბათუმშიც. „შესაბამისი სანაოსნო ამინდი“ მნიშვნელოვანი ფაქტორი იყო. მათი ნავი არ იყო დიდი ზომის და ყოველთვის ნაპირთან ახლოს დაცურავდა. მიუხედავად ამისა, ეს იყო ძალიან რთული და ხიფათით სავსე საქმიანობა. გარკვეული პერიოდის განმავლობაში, სავარაუდოდ, პირველი მსოფლიო ომის დროს, გადაჰქონდათ დენთი. ერთხელაც დენთით დატვირთული ნავი აფეთქებულა და ამ აფეთქებას მსხვერპლი მოჰყოლია. დაღუპულა რამდენიმე კაცი, სავარაუდოდ, „დედე-ს“ ძმები ან სხვა ნათესავები. ჩვენი რესპონდენტების ბაბუა გადარჩენილა, თუმცა უცნობია, ბედმა გაუღიმა, თუ აფეთქებისას ნავზე არ იმყოფებოდა. მას ამ ტრაგედიის შემდეგაც გაუგრძელებია ჩვეული საქმიანობა და შეუწყვეტია სადღაც მე-20 საუკუნის 20-იან წლებში, როცა საზღვარი საბოლოოდ ჩაიკეტა თავისუფალი მიმოსვლისთვისაც და კონტრაბანდისთვისაც.

ჩვენი რესპონდენტების თქმით, ბაბუამ აფხაზური ენა იცოდა, თუმცა ოჯახში საკომუნიკაციო ენა, იმ დროის განმავლობაში, რასაც მათი მეხსიერება ინახავს, თურქული იყო. შესაბამისად, მამამ აფხაზური არ იცოდა, ან, თუ იცოდა – ცუდად, არასრულყოფილად. ქემალფაშელებს ახსოვთ აფხაზური გვარი, თუმცა ვერ აზუსტებენ. გამოთქვამენ, როგორც „აჯიბა“. აჯიბები ცხოვრობენ ბათუმშიც, კერძოდ, ურეხში (აფხაზები... 2018: 60), თუმცა, როგორც აღვნიშნეთ, ძმები მიიჩნევენ, რომ აჭარაში მცხოვრებ აფხაზთა შორის ნათესავები არ ჰყავთ. ძმათაგან უფროსი რამდენიმე წლის წინ აფხაზეთშიც ყოფილა. მოიარა სოხუმი, გაგრა, ბიჭვინთა, გუდაუთა და ძალიან მოეწონა. მისი თქმით, გაგრაში სტუმრობდა ნათესავებს, თუმცა მათთან ინტენსიური კონტაქტი არც სტუმრობამდე ჰქონია და არც მას შემდეგ.

ქემალფაშას აფხაზი ძმების მეხსიერების პრობლემებს ქმნის უპირველესად ის გარემოება, რომ ისინი მოწყვეტილი არიან თურქეთის აფხაზურ დასახლებებს. შესაბამისად, ხსენებული დასახლებების

მცხოვრებთა კოლექტიური მეხსიერების დეტალები მათთვის მიუწვდომელია. მეორე მხრივ, უნდა აღვნიშნოთ, რომ ქემალფაშა, გარკვეული თვალსაზრისით, სპეციფიკური რაიონია. მოსახლეობის ძირითად ნაწილს აქ შეადგენენ ლაზები და ჰემშინები. მათ შორის ერთგვარი ჯიბრიც არ არის უცხო და, შესაბამისად, წარმომავლობაზე, წინაპართა ვინაობაზე ხაზგასმა ამ ჯიბრის მნიშვნელოვანი გამოხატულებაა. ამ გარემოში საკუთარი იდენტობა ძალაუნებურად მუდმივი ყურადღების ქვეშ რჩება... თუმცა უნდა ვაღიაროთ ისიც, რომ ახალ თაობაში ამ „ყურადღებიდანაც“ ბევრი აღარაფერი დარჩა.

გამოყენებული ლიტერატურა

აფხაზები... 2018: აფხაზები აჭარაში, წარსული და თანამედროვეობა, მონოგრაფია, ავტორები: ჯემალ კარალიძე, მალხაზ ჩოხარაძე, რევაზ დიასამიძე, ნატალია ლაზბა, მარინე შალიკავა, რამაზ სურმანიძე, ქეთევან შოთაძე, მანანა თავდგირიძე, მარიამ ჩოხარაძე, თენგიზ თავდგირიძე. ბათუმი, 2018.

Asan 2016: Asan H., „Devlet, Aşiret ve Eşkıya Bağlamında Osmanlı Muhacir İskân Siyaseti (1860-1914)“, Göç Araştırmaları Dergisi (The Journal of Migration Studies Cilt), 2, Sayı 3. Ankara, 2016.

Aydın 2021: Aydın N., Handan Kaya, „Kafkasya’dan Osmanlı Devletiine Yapılan Çerkez Göçleri“, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi (Journal of Atatürk and the History of Turkish Republic Sayı), 9. İzmir, 2021.

Kemalpaşa 2022: https://tr.wikipedia.org/wiki/Kemalpa%C5%9Fa,_Artvin (დამოწმება 30.01.2023).